

ZMYSEL POĽUDŠTENIA

GEORGES TORRIS, Bois Colombes pri Paríži

Georges Torris (1921), doktor medicíny a bývalý praktizujúci lekár, je autorom dizertácie o psychiatrickej terapeutike, ako aj publikácie uverejnenej vo vydavateľstve PUF [1]. Je spolupracovníkom *Encyclopaedie Universalis*. Zaujíma sa tiež o metodológiu biológie a epistemológiu vied o živej prírode. Po získaní doktorátu z filozofie uverejňuje v r. 1973 *Essai sur l'Hominisation* [2].

*"Boh stvoril človeka ako nezavršeného,
aby sa človek mohol podieľať
na svojom završení."*

SVÄTÝ IRENEJ

Takto sa postupne na týchto stránkach skonštituovala pomerne zvláštna bytosť, živá bytosť, ktorá normálne schopnosti, aké zvieratá dovoľujú zachovať svoje bytie (výživa, reprodukcia, motricita, iritabilita), spája s ďalšími potencialitami v službe poznania, lásky a umenia. Táto myšlienka je dosť nová; no zároveň visí "vo vzduchu", ako sa hovorí, a občas sa stretáme s jej prejavmi:

Tak z pera Jacqua Berqua: "Súčasnnej etape technologickej evolúcie, poznačenej pokrokom vo formálnej analýze a v automatizácii, zodpovedajú de facto a de iure prostriedky na obnovu človeka. Okrem iného je to vzkriesenie obrazu, t.j., chute, farby, skrátka, vibrácie vecí v nás a nás samých vo vesmíre... Človek sa javí navyše ako konajúci a koná vo svete nielen prostredníctvom výroby, ale aj prostredníctvom erotična, hry, estetična; skrátka... človek zajtrajška ... bude ... človekom obohatenia života zvukom, tvarom, rytmom." [3]. Ostáva nám teda, blížiac sa ku koncu tejto úvahy, ešte preskúmať to, čo možno pochopiť z procesu hominizácie; aj tento proces, a to dokonca viac než iné procesy, uvádza do rozpakov mechanistických evolucionistov. Apelovalo sa tak na paleontologické údaje, podiel práce, jazyka, sociálneho života, čo však nepresvedčilo slobodných duchov. Tieto aspekty sa nepochybne objavili s hominizáciou človeka; stačí to však na to, aby sme povedali, že ju zapríčinili? Bolo by to príliš jednoduché a je tu veľké riziko, že účinky zameníme za príčiny.

Čo ostáva z "nevydareného živočicha"? Človek nie je nevydarené zviera. Je veľmi originálnym zvieratom a za svoju originalnosť vďaka šťastiu istej nediferencovanosti, odmietaniu špecializácie, vďaka ktorému znova získal slobodu a kontrolu, čo zviera stratilo, keď svoje údy premenilo na nástroje. Človek ťaží z hlavných úspechov stavovcov, to jest mozgu, očí, rúk, vnútorných a článkovaných kostí, pohlavia a maximálne ich využíva.

Nebudeme však popierať, že tieto dispozície prinášajú so sebou krehkosť, ktorá je ich rubom. Ľudské telo musí byť doplnené o nejaký výrobok priemyslu, ako je

oblečenie, ale musia ho podporiť a mu pomôcť aj všetky druhy protéz, ako sú opasky či korzety, podprsenky, zubné protézy, okuliare, palice a v prípade vážnejších zmien protetické údy, umelé srdcia, transplantácie atď. Zmestila by sa sem celá medicína, aj liek na spanie je akousi protézou, ktorá prináša spánok tomu, kto si ho nevie "vyrobiť" vlastnými prostriedkami, digitalis spôsobuje kontrakciu srdca, ktoré to už nedokáže, inzulín vstreknutý diabetikovi nahrádza ten, čo už slinivka brušná nedokáže vyrobiť; a napokon je veľmi dôležité, že odnedávna medicína zasahuje, aj keď človek vôbec nie je chorý, s cieľom modifikovať ľudský organizmus podľa ľubovôle normálneho subjektu, ktorý sa domnieva, že má právo na umelé ovládanie svojho tela - či už pomocou drogy, ktorá preruší ženskú ovuláciu, alebo chirurgickým zákrokom, ktorý zmení podobu nosa.

Medzi tieto protézy, ktorými sa človek dopĺňa, by sme mohli v krajnom prípade zaradiť obrovské množstvo nástrojov, ak nie všetky: vozidlo, ktoré nahrádza chôdzu, prípravu potravy, ktorou sa začína trávenie mimo organizmu, dom, ktorý rovnako ako oblečenie chráni pred nečasom, záznamník a kartotéka, ktoré predlžujú pamäť a nahrádzajú ju, keď slabne atď., atď. Ľudské telo je iste spojením endosomatózy a exosomatózy a ten, kto je o tom presvedčený, sa nezosmiešni kritizovaním nedokonalosti ľudského tela v porovnaní so zvieracím telom, pretože zvieratá sa tešia iba z endosomatózy a pri všetkej spravodlivosti toto porovnanie by platilo len vtedy, keby sme proti sebe postavili zvieracie a ľudské telo spolu s jeho exosomatózou.¹

Gregor z Nisy vyjadril obdivuhodne všetky výhody exosomatózy. Keďže človek nemá len jeden nástroj, ale približne všetky, ktoré vynášli zvieratá, a mnoho ďalších; preto ak by sme chceli, aby nebol "nahý" či "zbavený všetkého", ale vyzbrojený takými zbraňami, bolo by treba vymyslieť mu telo, ktoré by malo zároveň krídlo vtáka, plutvu ryby, pazúru leva, kopyto koňa atď. Stačí spomenúť takúto chiméru, aby sme si uvedomili jej smiešnosť a pochopili, že ľudské riešenie bolo jediné možné: zbaviť sa endosomatických nástrojov a vynásť ich prevzatím zvonka.²

¹ To uniklo Schopenhauerovi, ktorý tvrdí, že "zrejma nedokonalosť a dokonca smiešna karikatúra najzavŕšenejšieho z fenoménov stvorenstva, človeka, sú príliš citľivou samozrejmosťou". ([4], 58); ([5], 12). Vracajúc sa k tejto otázke v ([6], 108), vymenúva všetky nedostatky človeka: nahotu, bezbrannosť, svalovú slabosť, predĺžené detstvo..., čo bolo treba kompenzovať "intelektuálnymi silami", ktoré "natolko prevládajú".

² Tu je text GREGORA Z NISY:

"Podľa mojej myšlienky nie je ťažké ukázať, že to, čo sa javí ako deficit našej prirodzenosti, je v skutočnosti povzbudením k ovládnutiu toho, čo nás obklopuje. Predpokladajme, že človek by mal silu, že jeho rýchlosť by prekročila rýchlosť koňa, že jeho noha by netrpela tvrdosťou zeme vďaka kopytám a pazúrom, hrotom a nechťom; s podobnými orgánmi by bol iba divokým a neprístupným zverom... Železo je silnejšie než rohy, ostrejšie než zuby; nie je stále súčasťou organizmu, ako sú ňou kly zvierat, bojuje však s nami, keď to chceme; v ostatnom čase je odložené... Podrobuje si krídlo, takže svojou vynaliezavosťou má na dosah rýchlosť letu. Spomedzi živočíchov sú jedny, ktoré slúžia poľovníkovi a vďaka nim dokáže podrobiť druhé svojim potrebám. Osobitne vynaliezavosť jeho umenia dáva šípom krídla a luk nám umožňuje využiť rýchlosť vtáka. Napokon, citlivosť našich nôh pri chôdzi nás núti hľadať pomoc v predmetoch, ktoré sú nám podrobené. Na nohy si teda pripevňujeme obuv ([7], 7, 141b-144a).

V strednej etape človek prevzal svoje nástroje aj od ostatných živých bytostí - otrokárstvom od druhých ľudí, od ktorých sa žiadala námaha, pre ktorú ich telo nebolo stvorené, a nerobiac si starosti z ich vyčerpania (nech ide o otrokov vo vlastnom zmysle slova, o nevoľníkov alebo o proletárov 19. storočia) a zdomácnením zvierat, od ktorých človek žiadal (a ešte žiada, ale už omnoho menej) služby ako ťahanie, nosenie, pomoc pri poľovačke a strážení, niekedy vo vojne, látky ako koža, rohovina atď. V dnešnej dobe človek žiada od zvierat hlavne mäso ako potravinu, kožušinu a kožu, zábavu a predovšetkým prostriedky na poznanie metabolizmov a účinkov liekov v laboratóriu; napokon chirurgovia sa cvičia na zvieratách predtým, než svoje vynálezy uplatnia v ľudskej oblasti.

Ak sa teda krehkosť ľudskeho tela javí ako nevyhnutná a ak sa jej ťažko možno vyhnúť, nie je dôvod pestovať ju, alebo sa ňou vážnejšie zaoberať. No dochádza k zneužívaniu tela, čoho sa človek nedokáže zbaviť, a to buď z nevedomosti, buď z nedostatku sebaovládania. Poranenia spôsobované preťažením, nedostatkom spánku, nemiernym jedením a pitím, alkoholom, tabakom a ďalšími toxickými látkami, prevažne sedavým spôsobom života alebo naopak praktizovaním niektorých brutálnych alebo súťažných športov, pričom nedbalosť v obliekaní, znečisťovanie ovzdušia, nebezpečné povolania nemožno pripisovať telesným chybám, ale zneužívaniu tela; predstavujú však dve tretiny patológie a hlavnú príčinu predčasnej smrti. To isté možno povedať aj o nehodách, ktorých veľmi malý počet je zapríčinený náhodou, ale skoro všetky spôsobuje vytvorenie nebezpečného okolia človekom alebo nešikovné, hlúpe alebo zvrátené zaobchádzanie so strojmi (automobil, strelná zbraň atď.).

Mozog človeka má bohaté možnosti, nie je však naprogramovaný; niektorí to tiež pokladali za nedostatok.³ Človek nemá inštinkty, nevie nič urobiť a všetko sa musí naučiť, aj tie najelementárnejšie životné pohyby; nie je dokonca isté, že by vedel kráčať vzpriamene, keby ho to neučili. Ľutovať tieto nedostatky znamená nepochopiť, že človek musel byť **tabula rasa**, že musel vyčerpať svoje možnosti; človek totiž musí všetko vynájsť a všetko odovzdať svojim súkmeňovcom a niet dôvodu, aby vedel pri narodení (alebo neskôr spontánne) skôr chodiť alebo plávať než sa bicyklovať či riadiť automobil. Endosomatóza a exosomatóza v ňom splyvajú a práve preto, že nie je naprogramovaný, môže a musí všetko vynájsť a všetkému sa učiť. Lebo človek síce nemá inštinkty ani poznatky a priori, prináša však svetu svoj intelekt, ktorý očakáva nejaký obsah, ale nie nejaké fungovanie, a v tom je jeho a priori, ako to dokonale pochopil Kant, aj keď niektoré detaily jeho analýz možno pokladať za sporné.

Náš druhý záver tejto kapitoly, ktorým sa priblížime k tézam prvej časti, je ten, že ľudské telo nie je vecou náhody. Teraz, keď ho vďaka predchádzajúcej analýze poznáme lepšie, môžeme tvrdiť, že ľudské telo bolo telom, ktoré potreboval oddelený intelekt, vtelený do jediného tela. Žiadny proces mutácie a selekcie by nebol mohol telo zbaviť jeho zbraní, predvídajúc, že štafetu asi prevezme mozog a oddelený intelekt, ktorý ho používa namiesto robotického programovania nazývaného inštinktivne programovanie. Naše telo zodpovedá potrebám bytosti schopnej vynájsť svoje nástroje

³ Človeku dali jeden z najkrajších mozgov bez návodu na použitie, zažartoval si vraj Arthur KOESTLER.

a použiť ich s malým energetickým výdajom; okrem toho potrebuje veľké množstvo informácií o svete, ktorého zhmotnenie ho odrezalo od ostatných modov poznania typu intelektuálnej intuície. Napokon o ľudskom tele treba uvažovať predovšetkým ako o recepcno-vysielačom orgáne tak pre obrazy a zvuky, ako aj pre pôžitky z hmatu, chuti, rozkoše a pehy a prostredníctvom slova a čítania zo všetkých tajov myslenia druhého (celým tým obohatením, aké prináša vlastnému mysleniu).

Paradoxne sa stáva, že človek používa svoje telo aj "silovo" vo výkonoch, aké zvieratá nepoznajú. Aj keď tieto hry majú pre údel a osud človeka obmedzený význam, je zvláštne, že konštatujeme niektoré výnimočné rekordy, dosiahnuté pri športovaní či inde; aj tie treba pripísať na účet jeho inteligencie a jeho vôle.

"Prejsť 35 kilometrov za jeden deň, plávať 15 minút v 4-metrovej hĺbke pod vodou a priniesť odtiaľ určitý počet predmetov nachádzajúcich sa na určenom mieste na dne - sú to činnosti, ktoré aj úradník ako ja môže zvládnuť bez problémov. Žiadny iný cicavec to však nedokáže.⁴ Aj keď pripustíme, že tento druh činnosti prevezmú jedného dňa stroje, radi poznávame, že človek má vo svojom vlastnom tele, používanom rozumne, aj "záchranné systémy".

Antropogenéza

"Človek je krásne stvorenie, také krásne, ako len môže byť; a z látky vesmíru má lepšiu časť než všetky živočíchy, ktoré žijú na zemi".

PLOTINOS: Enneady III, 2.9

Až doteraz sme dnešného človeka skúmali zo synchronného hľadiska. Musíme si však všimnúť aj diachroniu ľudstva, hominizáciu či antropogenézu, t.j. proces, ktorým sa človek konštituoval, v nádeji, že aj tu nájdeme nejaké filozofické objasnenie.

Kým prevládalo presvedčenie, že človek bol tak ako všetky živočíšne a rastlinné druhy predmetom oddeleného aktu stvorenia, museli sme sa uspokojiť s uznaním faktu, že tvorivý proces, nech už bol mechanický, alebo boží, si v prípade človeka zvolil metódu veľmi príbuznú metóde použitej v prípade ostatných živočíchov. Aj starovekí autori robili z človeka živočicha ([10]; [11]) a Linné, aj keď presvedčený fixista, neváhal človeka pomenovať rodovým a druhovým menom ako hociktorého iného živočicha a zatriediť ho medzi primátov. Táto blízka príbuznosť človeka a ostatných živočíchov spôsobila, že sa takmer, aspoň medzi vedcami, neprotestovalo proti myšlienke istej filiácie, keď sa v tretej štvrtine 19. storočia presadil transformizmus. Prechod medzi opičou a ľudskou podobou, ako sme ju opísali, bolo dosť ľahko pripustiť; bolo však treba nájsť aj príčiny tohto prechodu - a tu nastali problémy.

Paleontológovia a antropológovia totiž nedokážu jednoznačne vysvetliť hominizáciu a pri ich nerozhodnosti sociológovia a marxisti neváhali tiež poskytnúť vysvetlenia veľkoryso kvalifikované ako "vedecké". Bez obavy, že sa pomýlime, by sme mohli

⁴ Podčiarkol autor ([8], 447). Pozri aj celý paragraf 2, kap. 4 v texte z r. 1950: "Časť a celok v zvieracej a ľudskej spoločnosti," nazvanom *Essais sur le comportement animal et humain: les leçons de l'évolution de la théorie du comportement* ([8], 378 a n.).

tvrdiť, že každá zo zvláštností človeka si našla autora, aby ju uprednostnil ako kľúč antropogenézy, ktorého vynorením sa nevyhnutne začalo všetko ostatné.

Mnohí chceli, aby to bol mozog, natoľko je zrejmé, že jeho prevaha je silná a človek sa ním veľmi odlišuje od iných živočíchov, to však nestačí na to, aby sme rozhodli o tom, že zväčšenie mozgu predchádzalo a určilo všetky premeny, ktoré s ním súvisia, napr. zúženie tváre, vzpriamenosť, rozvoj zraku, oslobodenie ruky. Spolu s inými si to myslí aj C. Olivier [12]:⁵ "Myslím, že ľudské charakteristiky treba hierarchizovať: vzpriamená postava a chrup sú druhotné, mozog je všetkým." Ak je mozog všetkým alebo skoro všetkým, zostáva zistiť, ako sa mohol sformovať taký mozog, ktorého možnosti, ako sme videli, predčia jeho využívanie a ktorý teda nevznikol vďaka selekcii či iným silám, ako tvrdia mechanisti. Anatomisti si zaumienili ukázať, ako sa mohol zväčšiť premiestnením do temnej dutiny atď. Čoraz podrobnejšie ([14], kap. 2: "Le cerveau et la main") vysvetľujú lebku tvárou, ústa rukou, ruku ortostatizmom, panvou, muskulatúrou zadku a anatómiou chodidla, takže sa im ironicky mohlo podsunúť tvrdenie, že celý človek je v chodidle... alebo v zadku.⁶

Podiel práce a jazyka. Aj marxistická téza obsahuje isté zjednodušenie. Človek je produktom práce.

"Zakladatelia marxizmu naznačili spôsob, ako synteticky vyriešiť problém ľudskej genézy tým, že na prvé miesto dáme vplyv práce. Túto myšlienku o dôležitosti práce pre formovanie človeka sformulovanú Engelsom však vedci idealistického tábora neakceptovali.

V Marxových prácach nachádzame podstatné myšlienky, ktoré dovoľujú hlbšie poznať povahu antropogenézy. V *Kapitáli* Marx definoval pojem práce a naznačil jej úlohu pri oslobodzovaní človeka od živočíšnosti." ([15], 108; [16], 444). Marx totiž často prirovnával ľudskú prácu k aktivitám, ktorými si zvieratá hľadá potravu, čo prispelo k jeho definícii práce [17].⁷ Pocta, akú mu vzdal moskovský autor, od ktorého sme prevzali citované riadky, by však nemala maskovať skutočný pôvod jeho myšlienok - Engelsov článok *Podiel práce na poľudštení opice*, napísaný v r. 1876 a uverejnený v r. 1896 [19].

Je isté, že práca človeka charakterizuje v tom zmysle, že keď nejaký paleontológ konštatuje, že praveký človek sa neuspokojuje so zberom, ale transformuje, používa nejaký nástroj, alebo zapaluje oheň, pokladá ho za človeka. Je to však dostatočný dôvod na to, aby sme rozhodli, či hominizácia umožnila prácu, alebo práca hominizáciu? Marxistická téza vyžaduje rovnakú kritiku ako každá téza, ktorá chápe nejaký účinok hominizácie ako jeho príčinu. Všimneme si tiež, že také vysvetlenia majú zmysel iba vtedy, keď prijmem (prítom veľmi pochybnú) dedičnosť získaných črt. Veľmi diskutabilné je tiež zrejme povyšovanie praktického aspektu práce nad

⁵ P.- P. GRASSÉ je stúpencom genézy založenej na recipročnom vzťahu medzi mozgom a sociálnym životom ([13], 183, 214 a n.).

⁶ Celkom v súlade s údajmi paleontológie: *australopithecus* chodil vzpriamene dávno predtým, než *Homo sapiens* získal svoj veľký mozog.

⁷ Pozri ([18], 219): "No najhorší staviteľ sa od samého začiatku líši od najlepšej včely tým, že skôr, než začne stavať bunku z vosku, už ju vystaval vo svojej hlave."

špekuláciu, ktorú vynález práce predpokladá, fakt, že prednosť má **faber** pred **sapiens**, manuálna práca pred duševnou.⁸ V skutočnosti, ako hovorí Piveteau, "ľudský duch nemal nijaké dve štádiá: štádium **homo faber**, schopného iba remeselnej práce, potom štádium **homo sapiens**, človeka, ktorý vie, v ktorom sa vynorila schopnosť reflektovať hodnotu a význam podniknutej činnosti. Technický sklon i špekulatívny sklon jestvovali odjakživa, jeden prevládal nad druhým v závislosti od období a či jednotlivca; len čo však začalo štádium reflexie, rozum človeka sa stal jedným jediným a úplným." [12].⁹

Úspech hominizácie prácou bol predsa len ohromný, aj keď všetky predchádzajúce analýzy prácu prezentovali ako omyl alebo nevyhnutné zlo jednej etapy ľudstva, ktoré bolo určené iste na iné osudy a hodnoty. P. Ricoeur, ktorý má často lepšie nápady, sa s touto tézou úplne stotožnil: "Ak človek tak viditeľne vyniká nad prírodou, nad nekonečným opakovaním zvieracích zvyklostí, ak človek má dejiny, je to predovšetkým preto, lebo pracuje, a preto, lebo pracuje s nástrojmi. Nástroje a výrobky vyrobené vďaka nástroju nás privádzajú k pozoruhodnému javu: nástroj a produkty nástroja sa uchovávali a kapitalizujú." [21]. Autor týchto riadkov, zdá sa, pripúšťa, že človek disponuje (nevie sa prečo ani ako) prácou a nástrojom, čím sa oddelil od animality. No zdá sa, že nastal pravý opak. Človek sa oddelil od animality z dôvodu, ktorý je práve našim problémom, a tak vynašiel prácu a nástroj (a aj jazyk, rozum a lásku a tiež svoj mozog ...). Práve preto, lebo nie je zvieratom, vynašiel prácu a nástroj. Keby to bolo naopak, museli by sme si položiť otázku, prečo ostatné živočíchy ako potomkovia *Uranopithec*a neurobili to isté a čo tomu bránilo.¹⁰

Genéza bola nepochybne založená na recipročnom vzťahu medzi človekom a jeho vynálezmi a v tomto zmysle má každý vo svojom zvláštnom dokazovaní tak trochu pravdu; lenže práca, nástroj, jazyk, život v spoločenstve atď.¹¹ iba urýchlili a zavŕšili evolúciu, ktorú nespôsobili - práve tak, ako ju nespôsobil ani nejaký anatomický detail na niektorej končatine nášho tela.

Takéto tézy vytvárajú začarovaný kruh. Inkarnovaná bytosť nemôže duchovne napredovať bez zvýšenej kapacity mozgu a ani artikulovná reč by sa nebola mohla objaviť bez toho istého mozgu a zároveň oslobodenia úst rukami a rúk vzpriamenou chôdzou atď.; v čom sú však tieto príčiny materiálne a bezprostredné? V skutočnosti ide o nevyhnutné, nie postačujúce podmienky. Nič nedovoľuje povedať, že sú zodpovedné za tú udalosť; na strane druhej, ak ich akceptujeme, problém sa iba odsúva. Ako

⁸ Za tým sa skrýva myšlienka nadradenosti proletariátu nad elitou.

⁹ Pripomeňme, že ani u Bergsona *faber* a *sapiens* nestáli proti sebe, ale "splývali" ([20], 105).

¹⁰ O *uranopitekovi* pozri [22]. Sme však skôr prasynovcami než vnukmi tohto primáta, keďže žiadneho priameho predka človeka pred *australopitekom* nepoznáme, a to v zhode s prijatým pravidlom paleontológie, podľa ktorého prechodné a domnelé chýbajúce ohniská nikdy nenájde (pozri [23], kap. 9 "Comblant les intervalles").

¹¹ M. BERTRAND ([24], 47) ukázal, že život v spoločenstve, konkrétne ten silný nástup spoločenskej organizácie, ktorý dovoľuje spoločný lov, nemôže byť príčinou artikulovanej reči a všeobecnejšie hominizácie, keďže šimpanzy dokonale lovia spoločne, pričom neprešli štádiom zvukovej artikulovanej reči.

sme videli, vzpriamená chôdza sa už objavila zároveň s istým oslobodením ruky, u niektorých vačkovitých a hlodavcov to však vôbec nejako citel'ne nefavorizovalo intelekt; čo sa týka spoločenského života, živočíšne druhy tu pokročili veľmi ďaleko, ale intelekt jednotlivcov z toho nejako nezískal.

Duchov formovaných jedine vedou, ktorí budú čoraz častejšie opúšťať humanizmus a jeho štúdium, tento sofizmus nijako neznepokojuje; prenasleduje ich jediná starosť - vyhnúť sa neprírodzenej príčinnosti. My si rozhodne myslíme, a to je aj dôvod vzniku tejto práce, že sú aspekty bytia, o ktorých nemôže referovať žiadna fyzika a ktoré spadajú do metafyzickej alebo filozofickej reflexie, ktorá si nenárokuje vniest istotu, ale pri troche šťastia vytvorí taký prístup k jednotlivým aspektom reality, ktorý vede znemožnil jej vlastné metódy.¹²

A tu metafyzik po návšteve laboratória, ale až potom, čo sa uistí, že už je z neho von a že zatvoril za sebou dvere ..., povie, že všetko sa deje tak, ako keby si bohovia potom, čo dovolili alebo podnietili celú sériu géniov druhov, ktoré rozvinuli svoje schopnosti v oblasti živočíšnosti, uvedomili medze takéhoto postupu i relatívnu chudobu oddeleného intelektu, obmedzeného na ovládanie súboru živočíšnych tiel v čase; údajne mali predstavu novej skúsenosti: príchod v čase nejakej série intelektov, vtelených do jednotlivých tiel. Od tejto chvíle, ako to jasne vyjadril Svätý Bonaventúra a Sohrawardi, je toľko ľudských duší ako intelektov agensov, lebo jedno i druhé je to isté.

Tomuto jazyku nepochybne možno vytknúť jeho archaizmus a jeho mýtický ráz, ale **philosophia perennis** nám iný jazyk neponúka.

Ak ďalej skúmame tézu, ktorá hominizáciu pripisuje jazyku, narazíme na tie isté apórie napriek tomu, že je tu pokúšenie zdôrazniť, za čo ľudstvo a konceptuálne myslenie vďačia artikulovanej reči.

Reč nepochybne prinútila ľudstvo k výnimočnému skoku dopredu, pretože umožnila odovzdávanie informácie, najskôr medzi súčasníkmi, potom z jednej generácie na druhú;¹³ bola silným nástrojom (nehovoríme príčinou) rozvoja diskurzívneho a logického myslenia, konštituovania pojmu predmetu, rozlíšenia medzi ja a ne-ja, uvedomenia si časovej postupnosti a možnosti anticipovať a odpútať sa od večnej prítomnosti, ktorej otrokmi sú, zdá sa, zvieratá. Sotva si možno predstaviť sebauvedomenie bez jazyka.

Máme však preto z jazyka robiť príčinu hominizácie? Alebo len jeden z jej dôsledkov a neskôr príčinu jej zdokonalenia? Výhrady sú tu tie isté ako v prípade spomínaných možných faktorov.

V skutočnosti ide o falošný problém a medzi vedcami, ktorých sme vybrali ako autority, je aspoň jeden, ktorý to uznáva: "Stal sa človek užívateľom nástrojov preto, že jeho ruky oslobodené chôdzou sa uvoľnili pre narábanie nástrojmi, alebo sa jeho ruky vyvinuli preto, že narábal s nástrojmi? Bolo by márne pokúšať sa o jednoznačnú odpoveď; náš postup by sa podobal na otázku: Čo bolo skôr, sliepka, alebo vajce? Obe črty

¹² "Biológia už nehľadá pravdu. Konštruje svoju vlastnú". ([25], 24). To isté tvrdia fyzici: "Fyzika sa netýka prírody, ale niektorých operácií." ([26], 13). Touto vetou Bunge charakterizuje svoj operacionalizmus.

¹³ To je ten pravý spôsob, ako uchovať získané črty.

sa pravdepodobne vyvinuli spolu, vzájomne sa podporujú... Tieto inovácie prebiehali paralelne a navzájom sa posilňovali." ([27], 227, 233). Je to nepochybne náhoda, že tieto črty sa vyvinuli súčasne a postupne až vtedy, keď si to vynútili ich vzájomné vzťahy.¹⁴ že sa potom zdokonalili svojím dynamizmom, akumuláciou, ako aj vzájomnou oporou, ktorú si poskytovali, najmä keď sa reč dala do služieb ostatných funkcií a prejavov a umožnila zospoločenšenie vynálezov a poznatkov získaných pri skúmaní sveta a človeka.

Je márne a umelé robiť z jednej z týchto črt príčinu ľudského génia, keďže argumenty v prospech každej z nich sú silné a v konečnom dôsledku aj nedostatočné. Filozof musí mať odvahu prevziať štafetu vedy a potvrdiť existenciu nejakej spoločnej príčiny iného, nie vedeckého rádu: nevyhnutnosť daná na nejakej rovine bytia (o ktorej možno povedať iba to, "že ju nenájde pomocou skalpela"), vďaka ktorej sa vo vesmíre objavila bytosť¹⁵ s materiálnou individualitou (fyzickou, telesnou) i s vlastnosťami autentického intelektu agens (inteligibilnej inteligencie): autonómia, sebauvedomenie, kreativita, sloboda, zameranie na hodnoty. To je to, čo je človeku vlastné.

Veda hovorí o tom, ako sa tento program uskutočňoval, a niet dôvodu jej v tom nedôverovať; práve preto sme tu hojne využívali jej údaje. Nadíde však okamih, keď už nemôže ďalej, keď sa musíme odvážiť použiť iný jazyk, nie jazyk vedy. Nevzdávame jej zásluhám najväčší hold tým, že ju využívame dokonca aj mimo hraníc, ktoré si sama stanovila?

¹⁴ Po chodidle to boli ruky, tvár, po ruke veľký mozog, potom jazyk, a to určite v rovnakom čase ako ostatné ľudské prejavy vo vlastnom zmysle tohto slova.

¹⁵ Nejaké súcno, ak odmietame plnú existenciu bytosti odlišnej od Princípu.

LITERATÚRA

- [1] TORRIS, G.: L' Acte médical et le caractère du malade. Paríž 1954.
- [2] TORRIS, G.: Essai sur l' Hominisation. Paríž 1973.
- [3] BERQUE, J.: "Le retour à l'image". In: Diogène, č. 70, avril-jún 1970.
- [4] SCHOPENHAUER, A.: Pensées et fragments. Prel. Bourdeau, BPC, Alcan, 28. vyd. 1922.
- [5] SCHOPENHAUER, A.: Parerga und Paralipomena II. Leipzig 1891.
- [6] SCHOPENHAUER, A.: Volonté dans la nature. Paríž, Sans 1970 (orig. 1836).
- [7] GREGORE de NYSSE: Création de l' homme. Paríž, S.C. 1944.
- [8] LORENZ, K.: Essais sur le comportement animal et humain: les leçons de l' évolution de la théorie du comportement. Paríž 1970.
- [9] PLOTINOS: Enneady. Praha 1948.
- [10] PLATÓN: Gorgias. In: Dialógy I. Bratislava, Tatran 1990.
- [11] ARISTOTELES: Parties des animaux.
- [12] Les Processus de l' hominisation. Colloque CNRS. Paríž 1958.
- [13] GRASSÉ, P.-P.: Toi, ce petit dieu! Paríž 1971.
- [14] LEROI-GOURHAN: Le geste et la parole I. Paríž 1965.
- [15] NESTURCH, M. F.: Proischoždenije čeloveka. Moskva 1958.
- [16] LEONTIEV, S.: Le développement du psychisme. Ed. sociales (Id., Rev. philos., 1976, č. 4).
- [17] MARX, K.: Ekonomicko-filozofické rukopisy z r. 1844. In: Antológia z diel filozofov, zv. X. Bratislava, Pravda 1977.
- [18] MARX, K.: Kapitál I. In: Antológia z diel filozofov, zv. X. Bratislava, Pravda 1977.
- [19] ENGELS, F.: Dialektika prírody. Bratislava, Pravda 1976.
- [20] BERGSON, H.: La pensée et le mouvant. Paríž 1934, 1959.
- [21] RICOEUR, P.: Histoire et vérité. Paríž, Seuil, 2. vyd., 1964.
- [22] BONIS, I. de: "Les primates de l' ancien monde, du Paléocène au Miocène". In: L' Evolution dans sa réalité et ses diverses modalités. Colloque Singer-Polignac, M. Marois (vyd.), Masson 1988.
- [23] DENTON, M.: Evolution, une théorie en crise. Paríž 1988 (orig. 1985).
- [24] BERTRAND, M.: La communication chez les Primates supérieurs. In: J. Psychol. 1971, č. 3 a 4.
- [25] JACOB, F. f.: La Logique du vivant: une histoire de l' hérédité. Paríž 1970.
- [26] BUNGE, M.: Philosophie de la physique. Paríž, Seuil 1975.
- [27] DOBZHANSKY, T.: L' homme en évolution. Paríž 1966.

Príspevok vznikol vo Filozofickom ústave SAV ako súčasť grantového projektu č. 2/1191/97.

Z francúzskeho originálu *Penser l' évolution. De la bete à l' homme*. Paríž, Editions Universitaires 1990, s. 193-203 preložil *Jozef Sivák*.